

EURÓPAI UNIÓ

A rovat a Külügyminisztérium támogatásával jött létre

Agrárvámok és EU-csatlakozás

SASS MAGDOLNA

Az EU-tagság Magyarország számára az agrárkereskedelempolitikában is változásokat hoz. A tanulmány a közös külső vámtarifa átvételének lehetséges hatásait vizsgálja, elsősorban a magyar mezőgazdasági importvámok alakulása szempontjából. A cikk első felében röviden felvázolja a nemzetközi szabályozási rendszer alakulását, majd először áruosztályszinten hasonlítja össze az EU és Magyarország lekötött agrárvámjait, bevonva a vizsgálatba a cseh és a lengyel vámtarifát is. Ezután termékszinten veti össze az EU és Magyarország vámjait, s ahol lehetséges, megmutatja a vámok változásának valószínűsíthető hatását a magyar behozatal alakulására. A cikk a vizsgálat során két tényezőt vesz figyelembe egy-egy termék esetében: az EU- és a magyar lekötött vámok nagyságát és a jelenlegi legfontosabb importforrásokat és azok részesedését a behozatalban. Ennek alapján a szerző megmutatja, milyen ártrendeződés várható a magyar agrárimportban származó országok szerint és árszövetételben.*

Szabályozási környezet

Az EU-csatlakozással az új tagországoknak is át kell venniük az EU közös kereskedelempolitikáját, ami a vámok esetében a közös külső vámtarifa átvételét jelenti. A magyar álláspont szerint a csatlakozás napján kerül majd erre sor, a csatlakozásig azonban Magyarország a magyar vámtételeket alkalmazza (Jánszky–Meisel, 1999).

A jelenlegi magyar, cseh, lengyel és EU-vámok a WTO-ban legutóbb, az Uruguayi forduló tárgyalásai során vállalt kötelezettségeket tükrözik. A forduló szándékai szerint az agrárkereskedelempolitika legfontosabb eleme a vámok alkalmazása. Az egyéb agrárkereskedelempolitikai eszközök vámokra való konvertálása, a vámosítás ennek az elemnek a fokozottabb alkalmazását erősíti a többi kereskedelempolitikai eszközzel szemben. A tarififikáció a tárgyaló országok kevésbé transzparens, nehezebben kezelhető, diszkriminatívabb és komolyabb mértékű forrásallokációs torzulásokat okozó kereskedelempolitikai eszközeit (például mennyiségi korlátozások) cserélte át vámjellegű korlátozásokra. Az Uruguayi forduló előtt a mezőgazdasági HS-alszámok átlagosan mintegy kétharmadához kapcsolódott valamilyen nem vámjellegű korlátozás (OECD, 2000).

* A tanulmány egy, az Integrációs Stratégiai Munkacsoport keretében készített hosszabb elemzés rövidített változata. Köszönet illeti Jánszky Ágnest a tanulmányhoz fűzött észrevételeiért, segítő megjegyzéseierért.

Sass Magdolna, az MTA Közgazdaság-tudományi Kutatóközpontjának kutatója.

Az Uruguayi forduló először tette igazán a nemzetközi kereskedelempolitikai megállapodásrendszer részévé a mezőgazdaságot. Az előző kereskedelem-liberalizálási fordulókban az agrárkereskedelem szabadabbá tétele – az ipari termékekhez képest – nagymértékben háttérbe szorult. Az ipari kereskedelemhez viszonyítva sokkal több agrárprotekciónista eszköz alkalmazása volt „megengedett” a GATT-tagok számára (például exportszubszidiák, mennyiségi korlátozások), és a mezőgazdaságban általánosan alkalmazott vámok is sokkal restriktívebbek voltak, például az alkalmazott vámok nagyságát, lekötöttségük mértékét tekintve (*Hathaway–Ingco*, 1996).

Részben ennek is köszönhető, hogy a mezőgazdasági termékek világkereskedelmének növekedése sokkal lassúbb volt, mint az ipari termékeké. 1985 és 1994 között például a növekedés mutatószáma az agrár-világkereskedelem esetében 1,8 százalék, az iparitermék-kereskedelemtől pedig 5,8 százalék volt. Ezen belül az OECD-országok agrárkereskedelme jóval gyorsabban emelkedett, mint a nem OECD-országoké (*Binswanger–Lutz*, 2000, 3. o.). Ez nemcsak a fejlett országok vállalatainak-termelőinek nagyobb piaci erejét, versenyképességét jelzi, hanem azt is, hogy az agrár-világkereskedelmi rendszer alakításában ezek az országok tudták érdekeiket jobban érvényesíteni.

Az Uruguayi forduló agrárkereskedelmet érintő eredményeit négy csoportba sorolhatjuk. A *piacra jutást* érintő eredmények témánk szempontjából a legfontosabbak. A másik három csoportba az exportszubszidiák csökkentését, a hazai támogatások csökkentését és az egészségügyi előírásokról történő megegyezést sorolhatjuk, amelyek nem tárgyai jelen elemzésnek.

A *piacra jutást befolyásoló eredményeket* további három csoportba oszthatjuk (OECD, 2000). Egyrészt a vámok területén megtörtént a nem vámjellegű kereskedelmi korlátozások (például mennyiségi kvóták, minimum importárak, importengedélyezés stb.) vámosítása, amelynek alapját a bázisidőszakban (1986–1988) az adott termék hazai és külföldi árai közötti különbség adta. A tárgyalás által érintett összes agrárvámot lekötötték a résztvevők, ami azt jelenti, hogy későbbi emelésüket be kell jelenteni, és a WTO-partnereknek kompenzációt kell adni. Az 1986-ban meglévő, illetve a vámosítás következtében létrejövő vámok átlagosan 36 százalékos csökkentését fogadták el a résztvevők, amit hat (a fejlődő országok tíz) év alatt hajtanak végre, és a vámtételentíni csökkenés mértéke minimálisan 15 (fejlődők: 10) százalékos nagyságú.

Másrészt, a folyó és a minimális piacra jutás rendszerének megeremtésével igyekeztek biztosítani, hogy a vámosítási folyamat, amely a vámok növekedésével jár, legalább fenntartsa, de inkább könnyítse a piacra jutást. Azoknál a termékeknél, ahol a bázisidőszakban a hazai fogyasztás 5 százalékát meghaladta az import, a folyó piacra jutás keretében ennek fenntartását biztosító, legfeljebb a bázisidőszakkal megegyező piacvédelmet tarthatnak fenn az érintett országok. Itt egy, a bázisidőszakban lebonyolított forgalom mennyiségére vonatkozó, a vámosítottnál kedvezőbb vámtétel biztosítja, hogy legalább a bázisidőszaki forgalom megvalósuljon. A minimális piacra jutás azokat a termékeket érinti, amelyeknél a vámosítás előtt gyakorlatilag nem volt behozatal. Ennek értelmében a bázisidőszaki fogyasztás legalább 3 százalékát kell a tagországoknak importból fedezniük, ami a vállalási időszak végére 5 százalékra nő. A folyó és a minimális piacra jutást biztosító kötelezettségek teljesítése érdekében hozták létre a vámkontingensek rendszerét, amelyben a kvótán belüli importot kedvezményes vámtételek terhelik, míg a kvótán felüli behozatalra a vámtarifában szereplő vámtételek érvényesek (amelyek esetében a tagországok, a fentieknek megfelelően, a lekötött vámok fokozatos csökkentésére kötelezték el magukat a vállalási időszakban). Néhány esetben az utóbbi vámok prohibítívák. A WTO-egyezményben 36 ország (az EU egy országnak számít) rendelkezik vámkontingensekkel.

Harmadrészt, a vámosítás által érintett termékek esetében egy speciális, ideiglenes védelmi mechanizmus (SSG) alkalmazását tették lehetővé. Abban az esetben használható ez a piacvédelmi eszköz, ha az import mennyiségének adott időszakbeli növekedése vagy a behozott agrártermékek árának esése egy bizonyos küszöbértéket meghalad.

A mezőgazdaságban alkalmazott vámosítási koncepciónak megfelelően Magyarország megszüntette az agrártermékekre alkalmazott engedélyezési rendszert és globálkötöt, s ezeknél a termékeknél vámemelést érvényesített. Vállalta továbbá a vámok csökkentését, amely vállalását 2000-re teljesítette, valamint a piacra jutás biztosítása érdekében, a WTO-cgyezménynek megfelelően vámkontingenseket alkalmaz. Az EU, Csehország és Lengyelország hasonló irányba változtatta agrárvámjait.

Bár az Uruguayi forduló, a fentiekből is láthatóan, komoly előrehaladást ért el a mezőgazdasági termékek kereskedelmének útjában álló akadályok lebontásában, továbbra is rengeteg protekcionista eszköz áll az egyes országok rendelkezésére agrárpia-cuk megnyitásának késleltetésére. Jelzi ezt a forduló agrárkereskedelem-bővítő hatásai-nak korlátozottsága is: a nemzetközi mezőgazdaságtermék-kereskedelem ugyanis nem bővült számottevően a kilencvenes évek második felében (OECD, 2000). Ugyanennek jelzésére szolgál az a tény, hogy az Uruguay-fordulóban megállapodó országok előre meghatározták az agrárkereskedelem liberalizálásának bizonyos további lépéseit.

A megmaradt problémák közé tartozik, hogy egyrészt a mezőgazdasági termékek vámjá még mindig magas: a kilencvenes években a WTO-ban átlagosan négyszerese volt az ipari termékekének mind a lekötött, mind az alkalmazott váموkat tekintve (*Anderson–Erwidod-Ingco*, 1999). A magas átlagot sok esetben néhány „stratégiainak” minősített cikk kiugróan magas vámjá okozza, vagyis sok vámcsúcs található még min-dig a mezőgazdasági vámtarifákban.

Másrészt a vámosítás során az egyes országok arra törekedtek, hogy minél maga-sabb értéken kössék le vámjait, vagyis nagy lett a különbség az alkalmazott és a le-kötött vámok között (water in the tariffs). Az EU esetében például az alkalmazási idő-szak végén a lekötött vámok majdnem kétharmaddal magasabbak, mint az 1989–1993-ban alkalmazott vámok (*Anderson–Hoekman–Strutt*, 1999). Az ennyivel magasabban lekötött vámok lehetővé teszik, hogy az adott ország az alkalmazott vámot ez alatt a szint alatt határozza meg, és szinte tetszés szerint változtassa (*Tangermann*, 1999), nagyjából azt a mechanizmust követve, amit az EU megelőző piacvédelmi rendszere alkalmazott, és ugyanúgy elszakítva a belső árakat a világpia-ci árártól.

Harmadrészt, a *vámeszkaláció* is változatlanul jelen van az egyes vámtarifákban. Vámeszkalációról akkor beszélünk, ha alacsony (vagy nulla) vám terheli az importált nyersanyagot, s a vám azzal együtt fokozatosan növekszik, ahogyan a nyersanyagból készült termék magasabb és magasabb feldolgozottsági fokot ér el. A vámeszkaláció a hazai feldolgozóipari kapacitásokat hozhatja kedvezőbb helyzetbe a nyersanyagot ex-portáló ország feldolgozóipari kapacitásaival szemben. Ez különösen a kávé, kakaó, olajok, magvak, zöldségek, gyümölcsök és diófélék esetében jellemző.

Negyedrész, problémát jelent még, hogy különböző a vámlekötés aggregációs szintje (más és más HS-szintek) és a tarifabesorolás az egyes országokban. Szintén eltérő az *ad valorem*, illetve specifikus vámok alkalmazásának aránya. A vámrend-szer átláthatóságát, transzparenáciáját tekintve meghatározóak a vámok fenti jellem-zői. A mélyebb aggregációs szint a nemzeti vámpolitika mozgásterét, a hasonló ter-mékekre kivetett vámok differenciálásának lehetőségét növeli. Ugyanakkor eltérő az egyes vámtarifák átláthatósága annak függvényében is, hogy a vámok értékének megállapítása milyen alapon történik. Az *ad valorem* (érték)vámok a termék árának százalékában határozzák meg a fizetendő vám értékét. Ezek általában átláthatóbbak, kiszámíthatóbbak és kisebb a kereskedelmet torzító hatásuk, mint a *specifikus* (vagy

vegyes)¹ vámoknak. A *specifikus (vagy mérték)vámok* az importált termék egy egységére vagy egy súlyegységére állapítják meg fix összegben a vámokat. Ennek megfelelően a specifikus vámok esetében a vámvédelem mértéke az importált termék árától függ, és az aktuális vámtételtől függetlenül változik. Ha a világgiazi árak csökkennek, a specifikus vámok által nyújtott védelem szintje nő az *ad valorem* vámokkal összehasonlítva, míg a világgiazi árak növekedésekor csökken. Így, *ceteris paribus*, sokkal nagyobb a specifikus vámok kereskedelem- és termeléstörzítő, és a hazaiakat a világgiazi áráktól elválasztó hatása, mint az *ad valorem* vámoké.²

Ötödrészt, a vámkontingensek allokálásának módja egyes országokban újabb esz- közt jelent bizonyos termékek esetében az agrárpiac bezárására. (Ingco–Ng, 1998). Az alacsony kvótakitöltési ráták egyrészt jelezhetik, hogy a vállalt minimális vagy folyó piacra jutási követelményeket nem képesek a tagországok a jelenlegi vámkontingensek rendszerében teljesíteni. Ugyanakkor a kvóták kihasználatlanságát az is okozhatja, hogy az exportőrök nem tudnak élni a vámkontingensek biztosította lehetőséggel, vagy hogy esetleg hiányzik a belföldi kereslet az importált termékek iránt.

Hatodrészt, az egyes termékekhez kapcsolódó speciális védzáradék alkalmazásának lehetősége szintén további bizonytalansági tényezőként jelentkezik. A speciális védzár- adék mennyiségi vagy áralapon alkalmazható. Azokban az esetekben, amikor az imp- ort mennyisége egy előre meghatározott szint fölé nő, vagy amikor az importált ter- mények/termékek ára egy előre meghatározott szint alá csökken, pótlólagos vámot vethetnek ki a behozatalra. Ezek mindegyike csak a kvótán felüli import esetében al- kalmazható. Az árak és a mennyiség előzetes meghatározása az importőrországtól füg- gött, és sok esetben ezeknek irreális értékeket adtak.³

Hetedrészt, további problémát okoz újfajta protekcionista elemek megjelenése, amelyeket nem vagy csak részlegesen szabályoznak nemzetközi egyezmények, és amelyekkel hatékonyan küszöbölhető ki az importverseny. Ezek általában környezetvé- delmi vagy szociális (például gyermekmunka) indokokra hivatkoznak, és az exportőr országban alkalmazott munkafolyamat egyes problematikusnak minősített elemei alap- ján tiltják meg vagy korlátozzák az importot. Ezekkel eddig a WTO nem foglalkozott.⁴

Nyolcadrészt, tovább bonyolítja a helyzetet a WTO által elfogadott preferenciális kereskedelmi szerződések hatása. Az egyes preferenciális kereskedelmi szerződések által lefedett különböző termékkör, a preferenciális vámok különböző mértéke és a vámbontás különböző üteme szinte évente új helyzetet, az egyes partnerországok számára ideiglenes versenyelőnyöket és -hátrányokat teremthet a többi országgal szem- ben az adott piacokon. A preferenciális kereskedelmi egyezmények – míg általában egy-két érzékenynek minősített termék kivételével az ipari termékek teljes körét lefedik – a mezőgazdaság esetében válogatnak a kedvezményben részesítendő termények és termékek között. Mind az EU, mind a három vizsgált ország ezek bonyolult hálóját

¹ A vegyes vámok *ad valorem* és specifikus elemet tartalmaznak. A kombinált vámtarifában egyes té- teleknél *ad valorem*, más tételeknél specifikus vagy vegyes vámokat alkalmaznak.

² Egy további jellemzője a specifikus vámoknak, hogy *ad valorem* vámmá konvertálásuk és így az egyes vámtarifák nemzetközi összehasonlítása rengeteg metodológiai problémát vet fel. Ez nehezíti, sőt sok esetben lehetetlenné teszi az összehasonlítást a csak *ad valorem* és az *ad valorem* és specifikus vámmal is rendelkező országok vámtarifái esetében: mint a későbbiekben látjuk, jelen helyzetben az újonnan csatlako- zó három ország és az EU között.

³ A speciális védzáradékot mind Magyarország, mind az EU, illetve Csehország és Lengyelország is al- kalmazhatja. A WTO adatai szerint az 1995–1998 közötti időszakban a vizsgált ország(csoport)ok közül az EU és Lengyelország élt ezzel a lehetőséggel. Az EU áralapú védintézkedést léptetett életbe a cukor, barom- fi és melasz behozatalában, mennyiségi alapon pedig a gyümölcs-zöldség importban. (OECD, 1999)

⁴ Kérdéses, hogy milyen hatékonyan kezelhetők ezek a problémák a kereskedelempolitika eszközeivel, s így mennyiben tartozik a WTO-ra ezek szabályozása.

hozta létre, amikor preferenciális kereskedelmi szerződést kötött fontosabb kereskedelmi partnereivel. Az EU például a GSP keretében a mérsékelt égövi mezőgazdasági terményeket általában nem részesítette kedvezményesebb vámban, vagy ha igen, akkor ezt szűk kvótával társította. A feldolgozatlan tropikus termények (kivéve a cukor) vámjá pedig eleve alacsony vagy nulla volt (*Tangermann–Josling*, 1999). A Loméi Egyezményhez kapcsolódóan inkább egyes fejlődő országok és termékek számára fontosak a vámcsökkentések (például cukor, banán, marhahús). (*Binswanger–Lutz*, 2000)

A megmaradt és újabb problémák is jelzik, hogy a WTO tervezett legújabb fordulójának lesz majd mit tennie az agrárkereskedelem liberalizálása terén. A jövőbeni változások valószínűsíthetően tovább módosítják majd az EU közös külső mezőgazdasági vámjait, s tovább növelhetik azok szerepét az egyéb agrárkereskedelmi eszközökhöz képest. (A lehetséges tárgyalási irányok EU-vonatkozásairól lásd például *Swimbank* [1999] és *Tangerman* [1999] írásait.)

A mezőgazdasági vámtarifák általános jellemzői

A következőkben az EU, Csehország, Lengyelország és Magyarország lekötött agrárvámjait hasonlítjuk össze.⁵ Az eltérő hagyományok és versenyképesség, a mezőgazdasági lobbicsoportok különböző súlya, az egyes nemzetközi szabályozási rendszerekhez való eltérő kapcsolódás másfajta vámstruktúrák kialakulását eredményezte a vizsgált országokban.

A mezőgazdasági vámok átlagos szintjét tekintve Magyarország közelíti meg leginkább az EU-t, ami azt jelezheti, hogy hazánknak jelentheti ebben a tekintetben a közös vámtarifa átvétele átlagosan a legkisebb terhet. Csehország esetében ez a jelzőszám 6 százalékponttal alacsonyabb, Lengyelországé pedig csaknem háromszor akkora, mint az EU-é. (Lásd az 1. táblázatot.)

1. táblázat

A túlnyomórészt agrártermékeket tartalmazó HS-áruosztályok vámtáblái

HS-áruosztály	EU	Csehország	Lengyelország	Magyarország
I. Élő állatok és termékeik	25,5	14,8	52,4	27,3
II. Zöldségek és termékeik	13,5	5,5	30,3	28,2
III. Zsírok és olajok	12,8	6,4	30,8	15,5
IV. Feldolgozott élelmiszer-ipari termékek	19,2	16,0	64,9	11,4
Mezőgazdasági termékek	19,5	13,3	52,8	22,2
Ipari termékek	4,1	4,5	10,6	6,8
Összes	7,4	6,4	19,9	9,8

Ugyanakkor már az egyes HS-áruosztályokat tekintve is összetettebb a kép. A lengyel áruosztályszintű vámtáblagok minden esetben jelentősen magasabbak az EU-énál, a magyar megfelelő mutatóknak a I. áruosztályban (Élő állatok és termékeik) és a III.

⁵ A tanulmány számításainál a HS-rendszer 1996-os változatát és az Uruguayi fordulóban alkalmazott agrártermék-definíciót használjuk. Ebben (hat számjegyű bontás esetén) 692 agrártermék található. Az adatok forrása: az UNCTAD adatbázisa, a WTO adatbázisa és a magyar vámtarifa. Az elemzésben csak a vámokkal és vámkontingensekkel foglalkozunk, más kereskedelempolitikai akadályokkal (például a határon beszedett díjak, illetékek, illetve nem kvantifikálható kereskedelmi akadályok, például egészségügyi előírások) nem. Ezek egyes esetekben jelentősen emelhetik az aktuálisan alkalmazott vámterhet, ugyanakkor a vizsgált országok esetében jelentőségük mostanra minimális az egyes országok teljes forgalmát tekintve is.

áruosztályban (Zsírok és olajok) az eltérése minimális, 3 százalékpontnál kisebb az EU-étól. A másik két áruosztályban azonban a különbség sokkal jelentősebb: a II. áruosztályban (Zöldségek és termékeik) több mint kétszer akkora a magyar lekötött vámátlag, mint az EU esetében, míg a IV. áruosztályban (Feldolgozott élelmiszer-ipari termékek) a különbség csaknem 8 százalékpontos – ebben az esetben az EU javára. A cseh áruosztályszintű vámok minden esetben alacsonyabbak az EU-áruosztályok átlagos vámjainál, az eltérés az első három áruosztálynál a legjelentősebb.

Magyarország és Lengyelország rendelkezik nem lekötött vámokkal, az EU-ban és Csehországnál minden vám lekötött. A mezőgazdaságinak tekintett vámok közül mind Lengyelország, mind Magyarország esetében a III. (Zsírok és olajok) és a IV. (Feldolgozott élelmiszer-ipari termékek) áruosztály tartalmaz minimális számban nem lekötött vámokat.⁶

A mezőgazdasági termények és termékek vámjai mindegyik esetben jóval magasabbak az ipari termékekénél, szórásuk és maximumértékük is jelentősen nagyobb mindegyik vizsgált ország esetében.

A mezőgazdasági termékek vámjainak áruosztályon belüli szórása az EU, Csehország és Magyarország esetében hasonló, míg az átlagosan magasabb vámokkal is rendelkező Lengyelország esetében a legmagasabb. Lengyelország agrárvámtarifájában található a legmagasabb lekötött vám (vámcsúcs) is, 268 százalék. A lengyel vámtarifában ennek alapján a magasabb átlag körül nagyobb szélsőértékeket felvéve szóródnak a lekötött vámok, mint a másik három országéban.

0 százalékos vámok főleg az EU és Csehország agrárvámjai között találhatóak, az EU esetében ezek részesedése 26,5 százalék, Csehország esetében pedig 30,5 százalék. A magyar agrárvámok 8 százaléka 0 százalékos, Lengyelország esetében minimális ezek száma. A másik szélsőérték, a 100 százalék feletti vámok jelenléte minimális mind az EU, mind Csehország, mind Magyarország esetében, ugyanakkor Lengyelországban viszonylag jelentős (az összes HS hat számjegyű termék 8,1 százaléka).

A nem *ad valorem* (specifikus és vegyes) vámok az EU vámtarifájában vannak jelen. (A HS tíz számjegyű bontásban a 10 800 vámtétel közül 750 specifikus.) Ezek külön problémát okoznak majd az agrárvámkontingensek értékelésénél, illetve azok átvételénél a csatlakozó országok szempontjából. Mind Csehország, mind Magyarország tarifája csak *ad valorem* vámokat alkalmaz.

A mezőgazdasági vámtarifák áruosztályszintű jellemzőit tekintve a cseh és a magyar vámtarifák közelebb állnak az EU-éhoz. Lengyelország esetében jelentősek az eltérések, amelyek a vámokat tekintve a vámvédelem jelentősen magasabb szintjében, a vámtarifák nagyobb szórásában érhetők tetten. Míg a cseh esetben az EU-vámtarifa átvétele összességében a vámvédelem szintjének emelését, Lengyelország esetében pedig annak (viszonylag nagymértékű) csökkentését jelenti, addig Magyarország esetében az alkalmazkodás ebben a tekintetben sokkal összetettebb folyamat lesz: egyes áruosztályok esetében a vámterhek csökkenését, másokéban azok növekedését jelenti majd.

Az eddigi vizsgálatokban a vámkontingensen belüli (IQTR)⁷ vámok nagyságát vettük figyelembe. Mivel vámkontingenseket mindegyik vizsgált ország alkalmaz, ezért fontos legalább általános jellemzőiket összehasonlítani. (A termékszintű összehasonlítást leginkább az akadályozza, hogy az EU vámkontingensen kívüli (OQTR)⁸ vámjainak jelentős része nem *ad valorem* kerül meghatározásra, hanem specifikus vagy

⁶ Ezek a termékek halak és abból készült élelmiszer-készítmények, amelyek nem tartoznak a WTO mezőgazdasági megállapodásának hatálya alá, ezért volt lehetséges, hogy az egyes tagországok ne kössék le azokat.

⁷ IQTR = inside of quota tariff rates, a kontingensen belüli importált mennyiségre alkalmazott vámok.

⁸ OQTR = outside of quota tariff rates, a kontingensen felüli behozatalra alkalmazott vámok.

vegyes vámok formájában. Ezek jelentős részénél nem számítható ki a rendelkezésre álló adatokból az *ad valorem* egyenértékes.) (Lásd a 2. táblázatot.)

A vámkontingensek olyan mezőgazdasági termékek behozatalát érintik, amelyek a vizsgált országok legfontosabb termelt agrártermékei közé tartoznak. Az éghajlati adottságok hasonlósága miatt a vizsgált országok vámkontingensekkel lefedett termékeinek listája jelentős mértékben átfedést mutat, azok elsősorban a mérsékelt égövi terményeket érintik. A közös külső vámok átvétele a vámkontingensek által érintett termékek esetében lehet még jelentős hatással a belső termelésre és fogyasztásra.

2. táblázat

A vámkontingensek jellemzői

	EU	Csehország	Lengyelország	Magyarország
IQTR száma	77	63	512	308
OQTR száma	181	63	486	375
IQTR <i>ad valorem</i> egyenértékessel (százalék)	56	100	77	100
OQTR <i>ad valorem</i> egyenértékessel (százalék)	48	100	100	100
Mezőgazdasági átlagvám	19,5	13,3	52,8	22,2
IQTR-ek átlaga	8	27	25	21
OQTR-ek átlaga	45	49	56	39

Megjegyzés: A nemzetközi szakirodalom értékelésének megfelelően OQTR-ként értelmezve a tarifában SSG-vel jelölt számokat. Lásd például: OECD [2000].

A lengyel agrárvámtarifában alkalmazzák leginkább a vámkontingenseket. A cseh vámkontingensek száma áll a legközelebb az EU-éhoz, a magyar IQTR-ek száma az EU-énak négyszerese, az OQTR-eké kétszerese. Ugyanakkor a vizsgált országok vámkvótái közül az IQTR-ek átlaga a magyar esetben tér el legkevésbé a teljes agrárvámát-lagtól, s az OQTR-ek átlaga itt a legalacsonyabb. A néhány fontos termék esetében alkalmazott OQTR-t tekintve is a legtöbb termék esetében a magyar vámkontingensen felül beérkező importra alkalmazott vámok a legalacsonyabbak. (Az EU hiányzó adatainál nem volt lehetséges az *ad valorem* egyenértékes kiszámítása. Ahol összehasonlítható adatokkal rendelkezünk, ott ezen alapvető élelmiszerek esetében mindenütt jelentősen alacsonyabbak (a vaj kivételével) a magyar vámkontingensen felüli vámok az EU-hoz képest.) (Lásd a 3. táblázatot.)

3. táblázat

Néhány fontosabb mezőgazdasági terméknél alkalmazott OQTR nagysága (Ad valorem vagy ad valorem egyenértékessel rendelkező specifikus vagy vegyes vámok)

	Búza	Árpa	Cukor	Marhahús	Disznóhús	Tejpor	Teljes tejpor	Vaj	Rizs	Dohány	Kávé
EU	87	162	147	128	.	100	99	73	.	.	.
Csehország	n.	n.	n.	34	39	37	37	37	68	n.	n.
Lengyelország	64	162	186	19	42	125	119	102	n.	105	n.
Magyarország	26	27	68	72	52	51	51	102	63	58	51

n.=nincs.

Ugyanakkor fontos lehet megemlíteni, hogy az alacsony kvótakitöltési ráták miatt – amelyek okaként sok esetben nemcsak az exportőrök érdektelensége, hanem a kvótaal-kalmazási-elosztási mechanizmusok behozatalt nehezítő jelleggel való alkalmazása is

megjelölhető – az OQTR-ek alkalmazására viszonylag kevés alkalommal kerül sor. 1996-ban, a WTO adatai szerint mindössze két cseh és egy EU-s vámkvóta kvótakitöltési rátája haladta meg a 90 százalékot, a többi vámkontingensnél az összes vizsgált országban ez a mutató 90 százalék alatt maradt.

Szintén problémát okozhat, hogy a vámkontingensek allokációja eltérő módon zajlik az egyes országokban. Csehország, az EU-hoz hasonlóan érkezési sorrendben adja ki az engedélyeket, Lengyelország alapesetként a kontingensen belüli importra vonatkozó, alacsonyabb vámot alkalmazza a teljes behozatalra, viszont fenntartja magának a jogot, hogy adott esetben a kvótán felül érvényes vámot használja. Bizonyos termékek-nél Lengyelország, Magyarországhoz hasonlóan, importengedélyeket ad ki a kontingensen belüli, alacsonyabb vámmal terhelt behozatalra. Az eltérő lengyel és magyar kvótaallokációs módszer átalakítása többletteherként jelentkezik majd a két ország számára a csatlakozáskor.

A vámeszkaláció vizsgálatánál néhány agrártermék esetében könnyen azonosítható a legfontosabb nyersanyag és a belőle készülő félkész, illetve késztermék. A vizsgált országok esetében három terméknél (kakaó, szójabab, dohány) mindenütt a vámok eszkalációja figyelhető meg, bár az egyes országokban az alkalmazott vámok nagysága jelentősen eltér egymástól. Nagyjából ugyanez a helyzet a pamut és a bőr esetében is, ugyan az alkalmazott vámok nagysága szintén jelentősen különbözik. Mindegyik országban deeszkaláció jellemzi a cukor és a belőle készült termékek vámjait, azaz a cukorpát sújtja a legmagasabb vám, s a lekötött vámok nagysága a feldolgozottsági fok előrehaladtával csökken. A marhahúsnál a magyar és az EU esetében a köztes termék élvezi a legnagyobb vámvédelmet, míg a cseh esetet a deeszkaláció, a lengyelt pedig az eszkaláció jellemzi. (Lásd a 4. táblázatot.)

4. táblázat

Vámeszkaláció néhány fontosabb mezőgazdasági termék esetében

Termék	EU			Csehország			Lengyelország			Magyarország		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Marhahús	38	107	28	42	36	30	6	19	22	37	71	39
Kakaó	0	9	21	0	7	13	5	11	75	3	13	19
Kávé	4		11	2		6	15		19	26		5
Pamut	0	4	8	1	7	6	0	9	13	3	5	6
Bőr	0	4	6	0	1	6	12	9	15	1	5	9
Szójabab	0		6	0		0	3		51	0		39
Cukor	53	49	17	64	61	13	96	96	57	6	6	5
Dohány	27		40	6		37	105		202	6		12
Búza	69	41	14	14	20	6	45	16	77	25	38	5

Megjegyzés: 1., 2., 3. az egyes, egymásra épülő feldolgozottsági szinteket jelentik (1 = nyersanyag, 2 = köztes termék, 3 = késztermék).

A kávé vámjai eszkalálódnak minden országban (vagyis a nyerskávét alacsonyabb vámmal sújtják, mint a pörkölt kávéét), Magyarország kivételével. Így a kávé esetében az EU-vámok átvételével az eddig a késztermék- (pörköltkávé-) behozatalt preferáló vámrendszer az importált nyerskávét hazai feldolgozását ösztönzi majd, ami – az integráció tagországai közötti szabad kávékereskedelmet feltételezve – a hazai kapacitások

esetleges felfuttatása mellett a többi integrációs partnertől származó feldolgozott termék importjának növekedését jelentheti.⁹

A búza esetében a magyar és a cseh tarifában a liszt vámja a legmagasabb, a nyers-terméké köztes nagyságú, s a késztermékeké minimális. Az EU-nál ezzel szemben a búza vámja jelentősen magasabb, mint a liszté, míg Lengyelországban emellett a készterméket terhelik a legnagyobb vámmal. Így a csatlakozásig a magyar és cseh lisztermelés relatív vámvédelme a legnagyobb, Lengyelországban pedig a péksüteményeket védi leginkább a vámrendszer. Ugyanakkor a csatlakozás után a búzatermelők relatív védettsége ugrik meg, s a cseh, lengyel és magyar feldolgozóipari kapacitások számára megnőhet az importverseny.

Az EU-vámtarifa átvétele szempontjából fontos lehet, hogy az EU-tól eltérő vámeszkalációs esetekben az egyes cseh, lengyel és magyar termelői, illetve feldolgozó csoportok érdekei sérülhetnek, mint azt a fenti példák is illusztrálják. További probléma lehet, hogy a magyarnál sok esetben magasabb, az egymásra épülő feldolgozottsági szinteken alkalmazott EU-vámok árnövelő hatása jelentős lehet.

A vámok áruosztályszintű vizsgálata alapján összességében elmondható, hogy átlagos értékeit tekintve a magyar vámtarifa hasonlít a legjobbban az EU-éhoz, így a közös vámtarifa átvétele számunkra járhat a legkisebb költséggel. Szintén ebbe az irányba mutat, hogy a szabad kereskedelmi megállapodások révén a magyar mezőgazdasági külkereskedelemnek egy részét – az ipari termékek kereskedelméhez képest jóval kisebb részt – nem terhelik vámok. Ugyanakkor az EU közös vámtarifájánál a magyar vámtarifa uniformizáltabb (az OQTR-eket beleértve is), csak *ad valorem* váموkat alkalmaz, és némely fontos termék esetében eltérő az eszkalációs szerkezete. Ez utóbbi tényezők növelhetik az alkalmazkodás költségét.

Termékszintű vámok az EU és Magyarország vámtarifájában

A lekötött vámok általános jellemzőinek sorra vétele után a következőkben azt vizsgáljuk, hogy a jelenlegi lekötött vámokat figyelembe véve termékszinten milyen hasonlóságok és eltérések találhatók Magyarországon és az EU vámtarifájában.¹⁰

A vámtarifák összehasonlítása egyrészt képet ad arról, hogy a magyar piac vámvédelme milyen irányban változhat a közös külső vámtarifa átvétele után. Másrészt feltérképezhetővé válnak a vámok változásának következményei. Az integráció klasszikus elméletében *Jacob Viner* két ország közötti vámunió létrehozása esetében a kereskedelemteremtés, illetve a kereskedelemeltérítés hatásait különbözteti meg (*Viner*, 1950). Kereskedelemteremtés esetén a vámunió belüli vámok leépítése következtében a részt vevő országokban a kevésbé hatékony termelők védelme megszűnik, a hazai termelést részben vagy egészen import váltja fel. Ennek következtében az integráción belül új kereskedelmi áramlás jelenik meg. Kereskedelemeltérítés esetén a kölcsönös váMLEÉPÍTÉS a részt vevő országok termelőit – harmadik országok termelőihez képest – egymás piacain kedvezőbb helyzetbe juttatja. A vámváltozástól függően akár ki is szorulhatnak a hatékonyabb harmadik országbeli termelők a vámunióban részt vevő országok piacáról.

⁹ Ugyanakkor a változás hatása minimális lehet, hiszen az autonóm vámfelüggesztés és az alacsony GSP-vám miatt a gyakorlatban a legfontosabb magyarországi feldolgozókat nem érinti a magas nyerskávévám.

¹⁰ A termékszintű vizsgálatnál, ahol vámkontingenst alkalmazunk, ott az IQTR-eket vontuk be az elemzésbe. Megemlítjük majd, ha az adott forrásból származó importra valamely termék esetében vámkontingens alkalmazható – Magyarország WTO-vállalásainak megfelelően. A behozatali adatokat 1996, 1997 és 1998-ra vizsgáltuk.

A fentieknek megfelelően nemcsak azt fontos megvizsgálni, hogy termékszínten milyenek a különbségek a magyar és az EU-vámok között, hanem azt is, hogy az egyes termékek esetében melyek a behozatal legfontosabb országforrásai, s ezek változhatnak-e a csatlakozás után a relatív vámszintek megváltozása miatt. Az elemzés hatékonyságát korlátozza, hogy adatok hiányában nem vettük figyelembe az EU preferenciális vámjait és az általa alkalmazott vámkontingenseket, az EU és Magyarország közötti forgalomban majdan esetlegesen alkalmazandó eszközöket (például mennyiségi szabályozás egyes termékeknel), illetve egyik relációban sem kapcsoltuk be az elemzésbe a nem vámjellegű korlátozásokat, illetve az export- és termelési szubvenciók hatását sem. Nem vettük azt sem számba, milyen változások lehetségesek ezek területén a CAP esetleges reformja következtében. Feltételeztük, hogy a jelenlegi helyzet a relatív versenyképességet tükrözi. Nem volt adatunk továbbá arra, hogy mekkora az egyes termékekből-terményekből a hazai fogyasztás és hazai termelés, és az várhatóan hogyan alakul majd a jövőben. Így a meglevő adatok alapján csak valószínűsíthetjük a csatlakozás utáni hatások alakulását. A lehetséges változásokat az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat

A magyar EU-csatlakozás után várható forgalmi változások a vámok relatív nagysága és a jelenlegi legfontosabb importforrás vetületében

	EU-vám>magyar vám	EU-vám<magyar vám
Jelenleg minimális magyar import	Valószínűleg nem változik a helyzet, kivéve, ha a magyar vám jelenleg viszonylag magas, a csatlakozás után az EU felé 0 lesz, s így nőhet az EU-ból az import. (Kereskedelemteremtés)	Ha a vám volt az import fő akadály, a csatlakozás után az import nőhet, az EU-ból és/vagy harmadik országból. (Kereskedelemteremtés)
Van magyar import, a fő szállító 3. ország	Ha az EU-ban is ez a helyzet: maradhat a 3. ország a fő szállító, a magasabb vám magasabb magyar belföldi árat eredményezhet; ha az EU-ban az EU-n belüli forgalom a meghatározó, ez várható Magyarországon is a csatlakozás után. (Kereskedelemeltérítés) Ha az EU-ban nem a belső forgalom a meghatározó, tért nyerhet a legfontosabb EU- ba szállító ország a magyar piacon is, a termék ára nőhet. (Kereskedelemeltérítés)	Ha az EU-ban is a 3. ország a fő szállító, a magyar piacon is az marad, és a magyar belföldi ár csökkenése lehetséges. Ha az EU-ban az EU-n belüli forgalom a meghatározó, vagy másik ország a fő szállító, az EU-szállító tényérése és a termék belföldi árának csökkenése várható a magyar piacon is. (Kereskedelemteremtés)
Van magyar import, a fő szállító az EU	Az EU marad a fő szállító Magyarországon, szállításai nőhetnek, s ha jelenleg a kétoldalú forgalomban a vám>0, a csatlakozás után a magyar belföldi ár csökkenhet.	

A fenti tényezők vizsgálata alapján valószínűsítettük, hogy a későbbiekben egyes termékek esetében mi várható a csatlakozás után. A magyar és EU-vámtarifák termékszíntű összehasonlítását három szempontból végezzük el: egyrészt az első 25 legfontosabb magyar importterméknél vizsgáljuk meg a vámokat és a behozatal értékeit részletesebben. Másrészt abból a szempontból csoportosítjuk a lekötött vámokat (HS 6 számjegyű bontásban), hogy egyenlők vagy hasonlóak (különbségük kisebb 3 százalékpontnál), illetve magasabbak vagy alacsonyabbak a magyar vámtarifában, mint az EU-ében. Harmadrészt pedig a legfontosabb partnerektől érkező import áruösszetételét és a kapcsolódó vámokat vizsgáljuk meg.

Az első huszonöt legfontosabb importtermék a teljes magyar mezőgazdasági behozatal több mint felét (1996–1997–1998-ban rendre 54, 56 és 56 százalékát) teszi ki. (Lásd a 6. táblázatot.) A teljes magyar behozatalból ezeknek a termékeknek a részesedése 3 százalék körül mozog. (A vizsgált években rendre 3,4; 3,1 és 2,7 százalékos volt.)

6. táblázat

**Az első 25 legfontosabb magyar agrárimporttermék (1998)
és legfontosabb szállítói Magyarországon és az EU-ban**

Termék (HS)	Legfontosabb importforrás Magyarországon	Legfontosabb importforrás az EU-ban
1 230400 Szójababolaj kivonásakor keletkező olajpogácsa	Brazília (78 százalék)	Brazília (35 százalék)
2 090111 Nyerskávé, koffeintartalmú	Uganda (51 százalék)	Brazília (21 százalék)
3 240120 Dohány részben vagy teljesen szár nélkül	USA (24 százalék)	USA (34 százalék)
4 151211 Nyers napraforgómag- vagy pórsáfránymag-olaj	Argentína (74 százalék)	EU15 (61 százalék)
5 020329 Sertéshús, fagyasztva	Kanada (49 százalék)	EU15 (96 százalék)
6 520100 Pamut nem kártolva, nem fésülve	Üzbegisztán (45 százalék)	Üzbegisztán (24 százalék)
7 230120 Liszt, dara és labdacs halból, héjas, puhatestű vagy más gerinctelen állatból	Peru (58 százalék)	EU15 (31 százalék)
8 230990 Állatok etetésére szolgáló készítmény, nem kutya- és macskaeledel	EU15 (96 százalék)	EU15 (71 százalék)
9 151620 Növényi zsír és olaj	EU15 (95 százalék)	EU15 (92 százalék)
10 120600 Napraforgómag	EU15 (51 százalék)	EU15 (24 százalék)
11 210690 Másutt nem említett élelmiszer-készítmény	EU15 (91 százalék)	EU15 (88 százalék)
12 180690 Csokoládé- és kakaótartalmú más élelmiszer-készítmény	EU15 (58 százalék)	EU15 (93 százalék)
13 080300 Banán, friss vagy szárított	Kolumbia (50 százalék)	EU15 (25 százalék)
14 100630 Félig vagy teljesen hántolt rizs	EU15 (40 százalék)	EU15 (71 százalék)
15 230630 Napraforgómagból zsírok és olajok kivonásakor keletkező olajpogácsa	Románia (95 százalék)	Argentína (64 százalék)
16 151219 Nem nyers napraforgómag- vagy pórsáfránymag-olaj	EU15 (88 százalék)	EU15 (94 százalék)
17 080510 Nem jaffa típusú, friss vagy szárított narancs	EU15 (91 százalék)	EU15 (64 százalék)
18 230910 Kutya- és macskaeledel	EU15 (90 százalék)	EU15 (3 százalék)
19 210111 Kávékivonat és koncentrátum	EU15 (40 százalék)	EU15 (67 százalék)
20 050400 Állati bél, hólyag és gyomor, egészben vagy darabban	EU15 (86 százalék)	EU15 (40 százalék)
21 060290 Más élő növény	EU15 (94 százalék)	EU15 (95 százalék)
22 151190 Nem nyers pálmaolaj és frakciói	Malajzia (87 százalék)	Malajzia (52 százalék)
23 410121 Egész bőr (szarvasmarhafélék, ló és más patásállatok nyersbőre)	EU15 (53 százalék)	EU15 (63 százalék)
24 020319 Friss vagy hűtött sertéshús	EU15 (100 százalék)	EU15 (99 százalék)
25 200290 Paradicsompüré-krém	EU15 (60 százalék)	EU15 (84 százalék)

Megjegyzés: az EU legfontosabb importforrásainál, beleértve a tagállamok közötti kereskedelmet is; a legfontosabb importforrás után zárójelben annak az adott termék össziportjából való részesedése szerepel.

A legfontosabb 25 terméket tartalmazó listán a termékek kétötöde rendelkezik vámkontingenssel. A legtöbb esetben az EU számára biztosít Magyarország kedvezményes vámkontingenst, de egyes esetekben más preferenciális partnerek is részesednek ebből. Három termék kivételével a preferenciális partnerektől származó behozatal az MFN-nél¹¹ alacsonyabb vámmal terhelt. A nem EU felé irányuló preferenciális vámok (és vámkontingensek) a preferenciális partnerek Magyarország későbbi EU-csatlakozásánál problémaként jelentkezhetnek, ugyanakkor a preferenciális importforrások szerepe mindössze két termék esetében jelentős: a „Csokoládé- és kakaótartalmú más élelmiszer és élelmiszer-készítmény” legfontosabb exportőre Lengyelország, a „Napraforgómagból olajpogácsa” pedig Románia. Az utóbbi esetben azonban minden relációban 0 százalékos vámot alkalmaz Magyarország és az EU is. Az előbbi esetben a lengyel import növekedését (és az 1996-ban majdnem egyeduralgó EU-behozatal csökkenését) okozhatta a CEFTA keretében nyújtott kedvezményes magyar vámtétel, de sejthetjük mögötte azt is, hogy a külföldi (EU-) exportőr befektetése után részben ma már lengyelországi gyárból látja el a magyar piacot. (Mivel ennél a terméknel az EU vámja specifikus és nem volt kiszámítható az *ad valorem* egyenértékes, ezért nehéz megbecsülni a csatlakozás utáni vámváltozás hatását.)

Kimagaslóan a legfontosabb mezőgazdasági importtermékünk a „Szójababból készített olajpogácsa”, amely az agrárimportnak 13-15 százalékát tette ki 1996 és 1998 között. Ennek legfontosabb exportőre mind az EU, mind Magyarország esetében Brazília, s mindkét vámtarifában 0 százalékos vámot vetnek ki a behozatalra. Ezen termék esetében komolyabb változás importunkban nem várható a csatlakozás után sem, esetleg újabb, eddig az EU-ba exportáló országok (Argentína, USA) jelenhetnek meg Brazília mellett a magyar piacon. Ezen felül az EU-n belül a belső kereskedelem súlya nagyobb, mint Magyarország esetében az EU-ból származó behozatal, így ezen források (elsősorban Hollandia, Németország, Belgium) kismértékű növekedése is feltételezhető a magyar importban.

Jelentős még a kávébehozatal részesedése agrár-külkereskedelmünkben (1996–1998 között 5–7 százalék közötti). Ennél a terméknel a magyar lekötött vám jóval magasabb az EU-énál: a magyar vámtarifában 26, az EU-éban 0 százalék terheli a behozatalt. (A preferenciális, illetve az MFN-vám alacsonyabb, de 10 százalék fölötti Magyarország esetében.) A termelőktől beszerzett nyerskávénál mind az EU-ban, mind Magyarországon a fejlődő országokból származó import a meghatározó. A magyar esetben egyetlen forrás (Uganda) dominál, míg az EU-nál diverzifikáltabb az import származó országok szerinti összetétele. Az EU-nak nyújtott magyar vámkontingens minimális a teljes importhoz képest. Ugyanakkor, mint láttuk, az autonóm vámfelfüggesztés miatt az aktuálisan alkalmazott magyar vám nem tér el az EU-étól.

Az első 25 között szereplő további termékek részesedése kevesebb mint 5 százalék a magyar agrárimportból. Ezek közül a dohány, pamut, halliszt, napraforgómag, nem nyers pálmaolaj és az egész bőr esetében a magyar és az EU vámtéher közel van egymáshoz, és a legfontosabb importforrások nagyjából ugyanazok. Ezen termékek esetében nem valószínű jelentősebb változás, átterelődés a magyar behozatalban a csatlakozás után. Ugyanez igaz azokra a magyar importtermékekre, ahol a lekötött vám különbségei mellett is a magyar behozatalban az EU, az EU-ban pedig a belső forgalom a meghatározó: például a takarmány, növényi zsír és olaj, élelmiszer-készítmény, nem nyers napraforgómag-olaj, narancs, kutya- és macskaeledel, állati bél, más élő növény, friss vagy hűtött sertéshús és paradicsompüré esetében. (Az utóbbi tíz termék közül hatnál rendelkezik az EU vámkontingenssel a Magyarországra irányuló kivételében.)

¹¹ MFN = most favoured nation, a legnagyobb kedvezményes vámtétel.

Ezeknél a termékeknél nem várható jelentősebb változás, esetleg az importárak csökkenése, amennyiben a forgalom teljesen szabaddá válik a csatlakozás után.

A nyers *napraforgó- vagy pórsáfránymag-olaj* esetében az EU-ban a belső forgalom a meghatározó, 1998-ban több mint 60 százalékos részesedéssel, amelynek legfontosabb forrásai Belgium-Luxemburg, Hollandia, Franciaország és Spanyolország. Az EU-n kívüli országok (Argentína, USA) súlya változó, 1998-ban jelentős volt. A magasabb magyar lekötött vám ellenére a külső importforrások közül Magyarország számára is Argentína részesedése a legmagasabb, a környező országok (nem preferenciális vámmal terhelt) szállításai is jelentősek, az EU súlya viszont 10 százalék alatti. A csatlakozás után várhatóan az eddigi importforrások részesedése visszaesik, az EU súlya pedig növekedni fog a szabad belső forgalom miatt, s az alacsonyabb vámtétel árcsökkenést eredményezhet a magyar piacon.

Hasonló lehet a helyzet a *fagyasztott sertéshús* esetében is, ahol a jóval magasabb magyar lekötött vám az EU-nak nyújtott vámkontingens (és a CEFTA-tagoknál alkalmazott kedvezményes, alacsonyabb vám) mellett is Kanada a legfontosabb szállító. A csatlakozáskor valószínűsíthetően az EU-szállítók kerülnek kedvezőbb helyzetbe a magyar piacon, amit alátámaszt az is, hogy az EU-tagországok számára is az EU-n belüli források a meghatározóak, részesedésük 90 százalék feletti volt a vizsgált időszakban.

A *banán* esetében a legfontosabb magyar szállítók (Kolumbia, Ecuador, Elefántcsontpart, Costa Rica) szerepelnek az EU legfontosabb szállítóinak listáján is, Panama mellett EU-n belüli források (Belgium, Franciaország) mutatják az EU által alkalmazott „banánimport-politika” hatását. Az EU-n belüli forgalom negyede származik EU-tagországo kból. Magyarország esetében ez a részesedés 1 százalék alatti. A lekötött vám a magyar és az EU-tarifában nagyságrendjében nem tér el jelentősen, a csatlakozás valószínűleg megnöveli majd az EU-(közvetítők) részesedését a magyar banánbehozatalban.

A *rizs* lekötött vámja Magyarország esetében alacsonyabb az EU-énál, és CEFTA-viszonylatban nem terheli vám az importot. (Ez utóbbi a Bulgáriából érkező behozatalra látszik hatni.) Ugyan az EU tagországai Magyarország legfontosabb szállítói, de részesedésük sokkal alacsonyabb, mint az EU-n belül a belső forgalomban. Fontos magyar szállító még Thaiföld és India, a magasabb külső EU-vám (egyéb preferenciák híján) ezen országok részesedésének csökkenését és az EU-súly növekedését eredményezheti a csatlakozás után.

Az első 25 legfontosabb agrárimporttermék közül összességében négy (nyers napraforgó- vagy pórsáfránymag-olaj, fagyasztott sertéshús, banán és rizs) esetében várható az EU-vámtarifa átvételével jelentősebb változás: valószínűsíthetően valamilyen mértékű átrendeződés az EU-országok mint importforrás felé. (A négy fentebb felsorolt termék részesedése a magyar agrárimportból 1996–1998 között rendre 4,7; 5,8 és 8,8 százalék volt, a teljes behozatalból pedig rendre 0,3; 0,3 és 0,4 százalék.)

Termékszínten különböző lekötött vámok

Termékszínten vizsgálva látható, hogy az EU-vámokéhoz közeli magyar áruosztályszintű átlagok jelentős eltéréseket takarnak. 3 százalékpontnál¹² kisebb különbség az EU és Magyarország lekötött vámjai között a hat számjegyű HS-bontás esetében 88

¹² A 3 százalékpontnál kisebb vámokat tartja a nemzetközi szakirodalom elhanyagolható nagyságú vámoknak.

terméknél található (a termékek 14 százaléka, az agrárimportból való részesedésük 1996–1997-ben 41 százalék, 1998-ban 38 százalék volt).

A magyar vámok alacsonyabbak az EU-énál több mint 3 százalékponttal 162 termék esetében, ebből 25 esetben a vizsgált három évben nem volt import. Ez a termékek 23 százalékát jelenti, s a magyar behozatalnak 1996–1997–1998-ban rendre 24, 22 és 21 százalékát. 24 termék esetében nagyobb a különbség 50 százalékpontnál, azonban a legnagyobb különbségű három termék közül kettőben és a 24 termék közül hatban nem volt magyar behozatal a vizsgált három évben. A legtöbb termék, amelyek esetében az EU-vámja jóval magasabb a magyarnál, a II. áruosztályba tartozik (élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belseg). A magyar árszínvonalra is hatással lehet néhány termék esetében a csatlakozás után a vám jelentősebb megnövekedése, amennyiben a magyar beszerzési forrás EU-n kívüli marad. Ez utóbbinak van esélye az 1998-as behozatal alapján, például a nád- vagy répacukor, dohányhulladék, szivar, juh- vagy kecskehús; különféle gyümölcslevek, élő szarvasmarha, köles, egyéb pékáru, különféle friss és tartósított gyümölcsök esetében, amennyiben a vámelőnyök alapján nem terelődik át az EU-n belülrre a kereskedelem¹³ és a vám nélküli új importár nem tér el jelentősen a régítől.

A magyar vámok 3 százalékpontnál magasabbak az EU-énál 379 termék esetében (az összes HS-hat számjegyű termék 63 százaléka, s az importnak 1996–1997–1998-ban rendre 35; 37 és 41 százaléka). A legnagyobb a különbség a nem denaturált etilalkoholnál. A legnagyobb különbségű termékek a 7 (Élelmezési célra alkalmas zöldségfélék), a 8 (Élelmezési célra alkalmas gyümölcs és dió) és a 2 (Élelmezési célra alkalmas hús, vágási melléktermék és belseg) árucsoportokban található. Az átlagos különbség ebben az esetben kisebb, mint azoknál a termékeknel, ahol a magyar vám alacsonyabb, például csak nyolc terméknel nagyobb mint 50 százalékpont. 40 százalékpontnál nagyobb a különbség Magyarország javára 35 termék vámjánál. Ebből kilenc termék esetében nem volt magyar behozatal 1996–1998-ban. A legfontosabb exportőr tizenkét esetben volt EU-tagállam 1998-ban. Ugyanakkor néhány terméknel CEFTA-partnerek (Románia, Csehország, Lengyelország, három terméknel); vagy GSP-t kapó országok (India, Thaiföld, négy terméknel) a behozatal forrásai. Ezeknel a termékeknel a legfontosabb exportőr felé alkalmazott vám valószínűsíthetően alacsonyabb a leköttötnél, és ilyen szinten marad vagy tovább csökken a csatlakozás után. Ebben az esetben a magyarországi árak alacsonyabbak lehetnek a csatlakozás után, ha a belseg EU-kereskedelemből vámentesen szerezhető be majd az adott termék,¹⁴ illetve, ha a külső importforrás felé alkalmazott EU-vám jelentősen alacsonyabb a jelenlegi magyar külső vámnál.

A 2-es árucsoport esetében található a legnagyobb különbségek a két vámtarifában termékszínten, ami elsősorban az EU vámjainak nagyobb szórásából következik. Illusztrálják ezt az árucsoport szélső értékei is: a legmagasabb érték a magyar tarifában 71,1 százalék, az EU-éban 141,83 százalék; a legalacsonyabb érték pedig rendre 19,2 százalék, illetve 0 százalék. Az egyes árucsoportokon belüli jelentős különbségek a vámok által generált ösztönzési környezet teljes változását hozhatják bizonyos termékcsoportok számára: egyes esetekben kinyílik az addig zárt piac, nő az importverseny vagy az EU-ból vagy külső forrásból, néhány termék esetében pedig a hazai termelők-feldolgozók relatíve védettebb pozícióba kerülhetnek.

¹³ Egyes termékek esetében azonban még az EU-import megnövekedése is növelheti ezen termékek hazai árát, ha a magyarországinál magasabb az EU-ár és a magyar belseg termelés se nő.

¹⁴ Lásd az előző lánjegyzetet.

Az alkalmazkodás költségei ott lesznek jelentősek, ahol a magyar vámok jelentős mértékben eltérnek az EU-étól. Ha magasabbak, az a csatlakozás után az adott termék termesztoi-termelői számára a vámcsökkentés következtében a piac kinyílását, az árverseny növekedését jelenti. A fogyasztók számára ez árcsökkenést eredményezhet. Az EU-énál eddig alacsonyabb vámmal terhelt termékek esetében – a hazai termelés alakulása függvényében – a verseny csökkenhet, a belföldi árak nőhetnek, amennyiben az EU belső forgalmában kvóták nem korlátozzák az adott termék esetében a komparatív előnyök érvényesülését. Árnövekedést eredményezhet ebben az esetben az is, ha EU-n kívüli, nem csatlakozó ország a legfontosabb importforrás, s a csatlakozás után a behozatal magasabb vám sújtja.

Legfontosabb partnerországok

Az 1998-as importforgalom alapján Magyarország legfontosabb agrárkereskedelmi partnere Brazília volt. Brazíliát két EU-tagország, Németország és Hollandia követte a megelőző évekhez hasonlóan. Az Ausztriával bonyolított forgalom nem nőtt olyan mértékben a vizsgált három évben, mint a másik három ország, illetve az USA esetében. Ennek is köszönhetően 1998-ra az USA lett Magyarország negyedik legfontosabb agrárbehozatali forrása. Az első tíz partner között még két EU-tagország (Olaszország és Franciaország) található, Lengyelországból is dinamikusan nőtt a behozatal, ennek köszönhető 1998-as 9. helye. Két tengerentúli ország, Argentína és Uganda található még az első 10 listáján. Lengyelország és Argentína kivételével ugyanezek az országok találhatóak az 1996-os legfontosabb tíz importpartner listáján is. (Lásd a 7. táblázatot.)

7. táblázat

Az első tíz legfontosabb partner a magyar agrárimportban (Ezer USD)

Ország	1996	1997	1998
1 Brazília	146 852	151 040	148 971
2 Németország	112 124	110 988	104 637
3 Hollandia	69 276	75 878	97 075
4 USA	34 281	54 358	66 930
5 Ausztria	65 252	67 533	65 767
6 Olaszország	51 650	58 727	52 259
7 Argentína	5 150	17 210	48 762
8 Franciaország	37 190	43 535	46 900
9 Lengyelország	10 721	35 238	46 678
10 Uganda	39 771	31 513	35 134

Az egyes országokból Magyarországra irányuló agrárexport áruszerkezetét tekintve megállapítható, hogy a földrajzilag távol eső partnerek általában 1-2 termék szállítására szakosodtak. Ilyen kevés termékes import jellemző Brazíliára (szójababból olajpogácsa, dohány, narancslé), Argentínára (nyers napraforgómag-olaj), Ugandára (nyerskáv), Kanadára (fagyasztott sertéshús), Perura (halliszt), Malajziára (nem nyers palmaolaj), Üzbegisztánra (pamut), Thaiföldre (hántolt rizs, elkészített szardínia, tartósított ananász), Malawira (dohány) és Indiára (bors és kávékivonat) a legfontosabb partnerek közül. Sok esetben ezek egy-egy termék összes importjából 75 százalék fölötti súllyal részesednek, mint például Brazília a szójababból készült olajpogácsa, fagyasztott narancslé vagy Thaiföld a tartósított ananász esetében.

Ezen termékek vámtételének jelentős változása a csatlakozás után így hatással lesz az adott termék belföldi árára is, illetve néha a megváltozó vámelőnyök és -hátrányok más beszerzési forrás (EU vagy az EU által preferált ország) felé terelhetik a magyar importőröket. Nem merül ez föl azokban az esetekben, ahol már jelenleg is nulla vagy nagyon alacsony a lekötött vám mind az EU-nál, mind a magyar vámtarifában, mint például a brazil, USA-beli, argentin szójababból olajpogácsa, az USA-ból érkező, román, horvát és ukrán napraforgómag, USA-beli és üzbég pamut, USA-beli és argentin földimogyoró, argentin szójabab, perui halliszt, orosz egész bőr, nyersbőr és nyírott gyapjú, orosz és ukrán kazein, horvát repcemag esetében.

Az elemzést ebben az esetben nehezíti, hogy nem álltak rendelkezésre az EU és Magyarország preferenciális vámtételei az összes termék esetében, s hasonlóan, a magyar-EU mezőgazdasági kereskedelemben 0 vagy kedvezményes vámmal terhelt termékek listája sem. Így a csatlakozás utáni változások nagy része csak valószínűsíthető a meglévő adatok alapján. Egyes olyan termékeknél, ahol nagy a magyar és EU-vám különbsége, s azt valószínűsítjük, hogy ez a legfontosabb exportőrország felé alkalmazott vámokra is igaz, a csatlakozás után jelentős árnövekedésre kerülhet sor azoknál a tételeknél, amelyeket változatlanul a csatlakozás előtti relációból szerzünk be, de az EU-vám jóval magasabb, mint a magyar volt. Erre lehet példa a brazil narancslé, az USA-beli dohányhulladék, az argentin egyéb gyümölcs- vagy zöldséglé és tartósított kajszibarack, a román almálé, a thai vagy indiai rizs.

Ezzel szemben csökkenhet a termék belföldi ára a csatlakozás után, ha a magyarnál a közös vámtarifában alkalmazott vám jóval alacsonyabb. Ez történhet például a brazil vagy ugandai nyerskávé, az USA-beli szárított zöldség, az USA-beli vagy kanadai fagyasztott sertéshús, a kanadai fagyasztott sertésmáj, az argentin, ukrán, horvát vagy román nyers napraforgómag-olaj, a román kukorica-vetőmag, a maláj kakaópor és szárított kókusz, a thai tartósított ananász és az indiai bors esetében. Természetesen mindez csakis abban az esetben igaz, ha az EU nem alkalmaz vámkontingenseket vagy preferenciális vámokat az adott viszonylatban, illetve ha az EU-n belüli beszerzés nem lesz olcsóbb a magyar importőrök számára. Ezen felül fontos az is a fenti árnövelő hatás érvényesüléséhez, hogy az adott termék hazai fogyasztásában jelentős szerepe legyen a behozatalnak.

Tovább nehezíti a jövőbeni lehetséges változások felmérését a vámkontingensek használata, s ezek jelentőségét mutatja, hogy az 1999-ben alkalmazott vámkontingenslistát figyelembe véve, az EU-tagországokkal folytatott agrárkereskedelemben igen fontos szerepet játszanak a kvótás termékek. Az 500 ezer USD-t meghaladó behozattal rendelkező termékeknél például az 50 Németországból származó termék közül 28, a 39 Hollandiából származó termék közül 17, a 28 Ausztriából behozott termék közül 15, a 29 olasz termék közül 19, a 24 francia termék közül 15, a 12 spanyol termék közül 9 érkezett vámkontingensek keretében Magyarországra. A többi Magyarországgal preferenciális szerződést kötött, és Magyarországra jelentősebb mértékben agrárterményeket és -termékeket szállító országnál (főleg CEFTA-tagországok) ezek jelentősége kisebb, kivéve Törökországot, mely utóbbinál a hét jelentősebb importált termék közül hat rendelkezett vámkontingenssel a vizsgált időszakban.

Összefoglalás helyett

A magyar és EU-vámok összehasonlítása első lépése lehet egy mélyebb kutatásnak, amely azt vizsgálja, hogyan hat majd a magyar mezőgazdasági termelésre, kivitelre és belső fogyasztásra, illetve árszintre Magyarország EU-csatlakozása, és azon belül is elsősorban a közös külső kereskedelempolitika, s annak elemeként a közös külső vám-

tarifa átvétele. Míg az ipari termékek vámjainak kereskedelemkorlátozó szerepe mára lecsökkent a GATT-fordulók által elért vámcsökkenések következtében, addig a mezőgazdaságban a vám mint kereskedelempolitikai eszköz jelentősége változatlanul nagy. A WTO keretében szerveződő következő kereskedelem-liberalizálási forduló eredménye a vámok szerepének további növekedése lehet az agrárkereskedelempolitikában.

A vámtarifák áruosztályszintű összehasonlítása alapján a magyar tarifa viszonylag kevésbé tér el szerkezetében az EU-étól, legalábbis a cseh és a lengyel esethez képest Magyarország számára járhat a legkisebb költséggel a közös külső vámtarifa átvétele.

A közös vámtarifa átvétele egyrészt a fontosabb exportőrországok listájának átrendeződését eredményezheti, ugyanis az EU-tagországok szerepe a liberalizált belső kereskedelem miatt tovább nőhet, másrészt a jelenlegi importforrások felől az EU által preferált más származó országok felé terelődhet egyes termékek behozatala. Harmadrészt egy-egy termék monopolhelyzetben levő külső szállítója (elsősorban amennyiben az EU is ebből a forrásból szerzi be az adott terméket) és az adott termékre kivetett vám jelentősebb emelkedése vagy csökkenése a közös külső vámtarifa átvétele után a magyar piacon az adott termék árának jelentősebb változását eredményezheti. A belső fogyasztásból komolyabb mértékben részesedő termékeknél ez a teljes árszínvonalra is jelentős hatást gyakorolhat. Változhat továbbá a belföldi termelők relatív versenyhelyzete is a vámok változásával az egyes relációkban, illetve a hazai piacon is.

Felhasznált irodalom

- Anderson, K. – Erwidodo, Ingco M.* (1999): Integrating agriculture into the WTO: The Next Phase. Paper prepared for the World Bank's Conference on Developing Countries and the Millenium Round. WTO, Geneva, 19–20 September, 1999.
- Anderson, K. – Hoekman, B. – Strutt, A.* [1999]: Agriculture and the WTO: Next Steps. Paper presented at the Second Annual Conference on Global Economic Analysis, Helnaes, Denmark, 20–22 June, 1999.
- Binswanger, H. – Lutz, E.* [2000]: Agricultural Trade Barriers, Trade Negotiations, and the Interests of Developing Countries. Paper presented on UNCTAD, Bangkok, Thailand, 12 February, 2000.
- Halmi Gábor* [1998]: Csatlakozás és agrárgazdaság. *Cégevetés*, 5. szám.
- Hathaway, D. – Ingco, M.* [1996]: Agricultural liberalization and the Uruguay Round. In: *Martin, W. and Alan L. Winters* (eds.): The Uruguay Round and the Developing Countries. Cambridge University Press, Washington.
- Hoeller, P. – Girouard, N. – Colecchia, A.* [1998]: The European Union's Trade Policies and Their Economic Effects. Economics Department Working Papers, No. 194. OECD, Paris.
- Ingco, M. – Ng, F.* [1998]: Distortionary effects of state trading in agriculture: Issues for the next Round of Multilateral Trade Negotiations. Policy Research Working Paper, No. 1915. Development Research Group. The World Bank, Washington.
- Jánszky Á. – Meisel S.* [1999]: Magyarország EU-csatlakozásának WTO-összefüggései. Budapest. Kézirat.
- OECD [1999]: Agricultural policies in OECD countries – Country Chapters. Directorate for Food, Agriculture and Fisheries & Trade Directorate, február.
- OECD [2000]: Issues at stake in agriculture for emerging and transition economies in the multilateral trade negotiations. Directorate for Food, Agriculture and Fisheries & Trade Directorate, március.
- Swinbank, A.* [1999]: EU Agriculture, Agenda 2000 and the WTO Commitments. *The World Economy*. Vol. 22. 1. 41–54. o.
- Tangerman, S.* [1999]: Europe's Agricultural Policies and the Millenium Round. *The World Economy*, vol. 22. 9. 1155–1178. o.
- Tangerman, S. – Josling, T.* [1999]: The interests of developing countries in the next Round of WTO Agricultural Negotiations. Paper prepared for the UNCTAD Workshop on Developing a Proactive and Coherent Trade Agenda for African Countries. Pretoria, South Africa, 29 June, 1999.
- Viner, J.* [1950]: The Customs Union Issue. Carnegie Endowment for International Peace. New York.